

jevalo vsaj devet različnih mogočnejšev – grofov, deželnih knezov, kraljev in cesarjev. V njih najdemo problematiko celjskega špitala, izogibanja plačevanja davkov, mitnin, razvoja kmečke trgovine kot nelojalne konkurence trgovcem iz mest in trgov, spreminjanje datuma letnega sejma.

Spremono besedilo sklene avtor z razlago nekaterih značilnosti transkripcije, celotno delo pa končuje s celjskimi župani in mestnimi sodniki v kronološkem redu ter dobrodošlim kratkim izborom literature o celjski zgodovini.

Suzana Felicijan Bratož

Danijela Juričič Čargo, Lilijana Žnidaršič Golec, Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije, Zv. 1: Urbarji v zbirki urbarjev in fondih zemljiških gospostev, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2005, 328 strani

Izšel je prvi od treh načrtovanih zvezkov *Vodnika po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*. V njem mag. Danijela Juričič Čargo in dr. Lilijana Žnidaršič Golec predstavljata urbarje iz *Zbirke urbarjev* in iz fondov *zemljiških gospostev*, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije (v nadaljevanju ARS). V načrtovanem drugem zvezku bosta predstavili urbarje Vicedomskega urada za Kranjsko (AS 1) ter nekaterih drugih fondov in zbir, tretji zvezek pa naj bi bil posvečen urbarjem v Terezijanskem katastru za Kranjsko (AS 174). Vodnik je del obsežnega projekta, ki se je začel v ARS spomladi leta 2001 in ima več deset let predzgodovine, ki sega v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, t. j. v čas priprave *Zgodovine agrarnih panog* v okviru 2. zvezka *Gospodarske in družbene zgodovine Slovenecv*; pri tem sta sodelovala tudi arhivista dr. Ema Umek in Janez Kos.

Prvi zvezek prinaša torej popis 150 urbarjev iz Zbirke urbarjev (AS 1074) in 523 urbarjev iz 34 fondov (svetnih in cerkvenih) zemljiških gospostev, in sicer: bratovščine sv. Rešnjega Telesa v Kranju (AS 711), samostanov Bistra (AS 719), Kostanjevica (AS 746), Pleterje (AS 767) in Stična (AS 781), proštije Bled–Otok (AS 722) ter gospostev Bled (AS 721), Bogenšperk (AS 723), Bokalce (AS 724), Brežice (AS 726), Dol (AS 730), Grmače (AS 735), Jablje (AS 740), Kanal (AS 742), Klevevž (AS 743), Kolovec (AS 745), Krumperk (AS 748), Krupa in Pobrežje (AS 749), Kunšperk (AS 750), Mirna (AS 759), Olimje (AS 763), Ortnek (AS 764), Ojstrica (AS 765), Podčetrtek, Hartenštajn in Olimje (AS 768), Polhov Gradec (AS 770), Ribnica (AS 774), Slatna (AS 776), Smlednik (AS 777), Snežnik (AS 778), Stara Loka (AS 780), Škofja Loka (AS 783), Šrajbarski turn (AS 785), Turn ob Ljubljani (AS 791) in Turn pod Novim gradom (AS 792).

Urbar – beseda izvira iz staro – oz. srednjevisokonemške besede "urbëran" in pomeni dajati donos – je

popis hub, domceev, kajž, mlinov, žag, rovtov in drugih gospodarskih enot zemljiškega gospodarstva ter njihovih dajatev in služnosti, po uvedbi davčnega sistema pa tudi davčnih obveznosti. Nastali so v pomoč pri upravljanju zemljiškega gospodarstva in zaradi dokazovanja njegovih pravic. Gre torej za pomembno fevdalno gradivo pol tisočletja trajajočega obdobja med sredo 14. in sredo 19. stoletja, ki ga hrani ARS. Čeprav so za slovensko ozemlje ohranjeni urbarji od 13. stoletja dalje (npr. loški in klevevški urbar iz časa škofa Emihona okrog leta 1300, ki ga hrani Državni arhiv v Münchnu), je najstarejši ohranjeni urbar v ARS šele iz obdobja okrog leta 1350, namreč urbar cistercijanskega samostana Kostanjevica.

Urbarji so izjemen vir za preučevanje agrarne strukture, oblik podložniških dajatev (naturalnih in denarnih), vrst živine in posevkov, mer, denarja, krajevnih imen (vasi in zaselki) in tudi osebnih imen (predvsem podložnikov). Skratka, ponujajo bogato raziskovalno snov za gospodarsko in pravno zgodovino, njihov pomen pa sega tudi v historično topografijo, imenoslovje in v zadnjem času vse popularnejše rodoslovje. V ARS je poleg Zbirke urbarjev in fondov zemljiških gospostev še najmanj 19 različnih fondov, tudi takšnih, v katerih urbarjev načeloma ne bi pričakovali, v katerih je na voljo prek tisoč urbarjev v obliki knjige ali zapisov na listih, ki večinoma še niso bili podrobneje popisani. Ti kar kličejo po preglednem vodniku, ki bi uporabnika seznanil s tako obsežnim gradivom – in prvi zvezek takšnega vodnika je sedaj pred nami.

V Vodniku je vsak urbar predstavljen tudi s 14 elementi popisa; ti elementi so: 1. signatura, 2. prejšnja signatura, 3. naslov v slovenščini, 4. naslov v izvorniku, 5. časovni obseg vseh zapisov, 6. dodatna vsebina, 7. zunanji opis, 8. posebnosti, 9. potrebna in opravljena dela, 10. stopnja ohranjenosti, 11. jezik, 12. pravni status in stopnja izdelave, 13. sekundarna provenienca ter 14. objave. Pri vseh popisanih urbarjih so navedeni 1., 3., 5., 7., 10. in 11. element, drugi pa le po potrebi.

Popisani urbarji v Vodniku so navedeni po abecednem redu sedežev zemljiških posesti (tj. gospostev, uradov, graščin, imenj, dvorcev, žup, samostanov, župnij, cerkva, bratovščin itd.). Kot smo že omenili, je popisanih 673 urbarjev, ki pripadajo 149 sedežem zemljiških posesti. Za nekatere je žal ohranjen le urbar ali dva, spet za druge mnogo več; npr. za graščino Turn ob Ljubljani je ohranjenih kar 49 urbarjev. Vodniku je dodano kazalo krajev in oseb, ki je v veliko pomoč pri iskanju popisanih enot. Dobrodošel je tudi bogati seznam literature, ki navaja številne, za uporabnika koristne objave in študije o urbarjih.

Naj za konec zapišem še nekaj besed o pomenu urbarjev v rodoslovju. Matične knjige so za večino (predjožefinskih) župnij ohranjene le od začetka 18. stoletja dalje. Malo je župnij, katerih starejše knjige segajo še v drugo polovico 17. stoletja, le izjemoma pa so se ohranile tudi matice izpred začetka omenjenega stoletja. Tako so za rodoslovno raziskovanje obdobja pred 18. stoletjem urbarji pomemben vir, včasih celo

rešilna bilka, čeprav imajo za rodoslovca manj neposredno uporabnih podatkov kot matične knjige. Rodoslovec pa mora dobro vedeti, kaj išče in kje bo kaj iskal. Ker so urbarji vezani na posamezna gospostva, mora za preučevani kraj najprej ugotoviti, katera gospostva so si delila tamkajšnje podložnike. Pri tem mu je lahko v veliko pomoč bodisi popis prebivalstva iz 1754 (npr. za župnije štajerskega, koroškega in kranjskega dela ljubljanske škofije v fondu Kapiteljski arhiv Ljubljana, f. 116–119, v Nadškofijskem arhivu Ljubljana) bodisi jožefinski zemljiški kataster iz 1787 (npr. Jožefinski kataster za Kranjsko v ARS, AS 173). Oba vira se nanašata na določen kraj (župnijo oz. katastrsko občino in v njunem okviru na posamezne vasi) in ob vsakem gospodinjstvu (oz. hiši) navajata tudi gospostvo, ki mu je to podložno. Sedaj pa nam je na voljo novi *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije*, ki sega še nazaj. Tako postaja tudi pomemben rodoslovni pripomoček.

Jurij Šilc

Darko Darovec, Davki nam pijejo kri. Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike, Knjižnica Annales Majora, Univerza na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 2004, 438 strani

Knjiga se ukvarja z zanimivim poglavjem zgodovine dela Istre, ki danes pripada Sloveniji, saj skuša opisati pglavitna gospodarska gibanja v severozahodnem delu tega polotoka v zadnjih dveh stoletjih oblasti Beneške republike. Še posebej se je avtor v obsežni literaturi in številnih virih poglobil v beneški davčni sistem, ki je v severni Istri krojil napredek ali krizo, saj je bila obdavčena vsaka, še tako neznatno dobičkonosna dejavnost. Tako v besedilu sledimo številnim odnosom, ki so se s politiko obdavčevanja nastajali med središčem v Benetkah in obrobjem, med revnimi in bogatimi, med trgovci in prodajalci, med ljudmi in dacarji.

Avtor je svojo knjigo sklenil postaviti na trdne temelje, kot je videti iz obsežne literature in številnih navedenih virov. Gradivo je iskal v arhivih, kot so Pokrajinski arhiv Koper in njegova enota v Piranu, Archivio di Stato di Venezia (Državni arhiv v Benetkah) in Archivio di Stato di Trieste (Državni arhiv v Trstu). Pomagal si je tudi z revijo *Atti e memorie della Societa Istriana di archeologia e storia patria* (AMSI) iz Poreča, v kateri so poleg bogatih dokumentov iz beneškega državnega arhiva objavljene študije, temeljne za poznavanje preteklosti in običajev Istranov. Zanimali so ga predvsem najrazličnejši uradi, s pomočjo katerih so Benetke opravljale nadzor nad Istro. Pri tem se je srečeval s številnimi problemi, saj se je istrsko gradivo zaradi ozemeljske delitve na

Terraferma (Benetke in zaledje na Italskem polotoku) in da'Mar (ostala prekomorska ozemlja) znašlo v slabše urejenih arhivskih fondih uradov da'Mar. Mednje so tako recimo spadali uradi, kot so Savi sopra conti, Revisori e regolatori alla scrittura, Deputati ed Aggiunti sopra la Provision del Denaro Publico, Cinquesavi alla Mercanzia, poročila s "terena" pa so v Benetke pošiljali predvsem koprski podestati in kapitani, rašporski kapitani, pomembno pa so v virih zastopani tudi koprski Veliki svet in zbornice koprške ter piranske zastavljalnice Monte di Pieta. Veliko informacij je na voljo tudi v zapuščinah Fontikov, komunskih ustanov, ki so skrbele za nemoteno preskrbo prebivalcev z žitom. Nad vsem tem dogajanjem pa je bedelo skrbno oko beneškega senata, ki je svoje odločitve v zvezi z Istro zapisoval v obliki registrov. Razdeljeni so v štiri serije, in sicer Senato Misti, Senato Mare, Senato Secreti in Senato Rettori.

V pregled literature, ki jo je avtor upošteval pri oblikovanju besedila, spadajo temeljna in druga, bolj specifična dela, ki zadevajo zgodovino Istre. Tako se lahko seznanimo s študijami, ki posegajo na najrazličnejša področja človekovega delovanja, osredotočajo pa se predvsem na gospodarstvo, davčno in finančno politiko, vendar pa so posvečene tudi povsem vsakdanjemu življenju.

Avtor se je ob pomoči teh poročil in seznamov, ki kažejo demografsko in socialno podobo Istre lahko posvetil življenju njenih prebivalcev, tistih, ki kažejo denarne sisteme in gibanje cen v Beneški Istri, pa kroženju kapitala. Osrednji del knjige predstavlja pregled posameznih vej gospodarstva in davčne politike, ki po eni strani razkriva iznajdljivost in podjetnost istrskega prebivalstva, po drugi strani pa govori o natančnosti in nepopustljivosti beneške birokracije. Tako si lahko natančno ogledamo razvoj različnih gospodarskih vej, kot so svilarstvo, tkalstvo, usnjarstvo. Nato sledijo še štiri izrazito mediteranske dejavnosti, vinogradništvo in vinarstvo, oljkarstvo, pridelovanje soli in ribištvo. Pri teh gospodarskih panogah je dacarje najbolj motilo tihotapstvo, saj je zaslužek potoval mimo državnega žepa, zato so ga budno preganjali in strogo kaznovali. Zanimivo je tudi poglavje o "pobožnih bankah" oziroma zastavljalnica, posojilnica in hranilnica, ki so se najpogosteje pojavljale z imenom "Monte di Pieta" in so v svojih ustanovnih aktih obstoj upravičevale z zaščito in podporo revežev, predvsem pred zlorabami oderuhov.

Pri listanju knjige nam je v pomoč pri branju na voljo tudi bogato slikovno gradivo s številnimi viri, slikami, razpredelnice in grafi pa pripomorejo k boljši predstavitvi določenih problemov. Avtor na osnovi analize zbranih podatkov zaključuje, da so bila za beneško Istro v obdobju beneške nadoblasti od srede 13. do srede 16. stoletja značilna razmeroma ugodna gospodarska gibanja, v kasnejšem obdobju pa sta sledila stagnacija in celo slabšanje gospodarskega razvoja v njenih severozahodnih delih. Vzrokov za takšen razvoj dogodkov je več. Odkritje Amerike je trgovske tokove preselilo iz Sredozemlja na Atlantik, nenehne vojne z otomanskim imperijem so slabile gospodarsko moč,